

УДК 330.341.1

**РОЛЬ ІННОВАЦІЙ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

*Гудзь О. Є., д.е.н., професор, Державний університет
телекомунікацій*

Постановка проблеми. Ключовою рисою сучасного економічного простору України є висока динаміка усіх економічних процесів, що супроводжуються коливаннями масштабів та видів діяльності підприємств, ускладненням їх економічних зв'язків, зміною попиту і цін на продукцію, потреби в основних і оборотних засобах, появою нових ринків, ослабленням регулюючого впливу держави й соціальною спрямованістю. Інноваційні перетворення, в результаті яких ростуть невизначеність і ризик, водночас розширюють багатоваріантність підходів до процесу забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. Висока динаміка суспільних потреб, науково-технічного прогресу, інтенсивність конкуренції та інші чинники середовища вимагають від усіх учасників ринку активізації інноваційної діяльності. Інновації вирішують широкий спектр питань, які розраховані на якісні зміни в діяльності підприємства. Виходячи з цього, обрана тема дослідження в даній статті є особливо актуальною, оскільки недоліки у освоєнні та відборі інновацій зумовлюють економічну кризу та втрату конкурентоспроможності й відсталість вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглядом проблем забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств на інноваційній основі займалися зарубіжні та вітчизняні вчені. Серед них варто згадати: Й. Шумпетера, К. Оппенлендера, П. Друкера, В. Галушку, О. Гудзинського, Г. Єрмакова, В. Онегіну, О. Олійника, П. Стецюка, М. Маліка, А. Поддєрьогіна, П. Саблука, А. Чупіса. Незважаючи на значний доробок науковців з вивчення цієї проблематики, за межами сучасних досліджень залишилися окреслення можливостей забезпечення конкурентоспроможності та ефективності

підприємств з позиції інноваційної збалансованості, що висуває принципово нові вимоги до механізму управління на підприємстві та означає простір для подальшого розгортання наукових пошуків.

Метою статті є узагальнення її характеристика відомих сучасних підходів до забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств, визначення ролі інновацій та виявлення взаємозв'язків підвищення ефективності й конкурентоспроможності із розвитком інноваційних процесів на підприємстві, окреслення можливостей управління цими процесами у контексті інноваційної збалансованості.

Вклад основного матеріалу. У сучасних умовах відбуваються зміни, що впливають на підходи до управління підприємством. Ці зміни відображають нову роль інновацій для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. Конкурентоспроможність підприємства є однією з найважливіших категорій ринкової економіки і характеризує можливість і ефективність адаптації підприємства до умов зовнішнього середовища. Конкурентоспроможність переважно окреслюють як здатність витримати конкуренцію з аналогічними об'єктами на конкретному ринку. За переконанням Фатхутдінова Р. „система забезпечення конкурентоспроможності є методологією досягнення конкурентоспроможності кожного об'єкту” [11]. Однак для розгляду проблем забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств такого визначення недостатньо. Адже вітчизняні підприємства часто продукують конкурентоспроможну продукцію неефективними засобами, які характеризуються високими енерго-, матеріалозатратами і трудомісткістю, низькою заробітною платою, невисокими прибутками. Більшість наших підприємств виявляться неконкурентоспроможними та неефективними.

Поняття „ефективність” невід'ємно пов'язане із поняттям „ефект”. Термін „ефект” (від лат. effectus – виконання, дія) означає результат, наслідок певних причин, дій. Так, Осовська Г.В. [8 с. 624] під ефектом вбачає „результат реалізації заходів для підвищення ефективності виробництва”. Основою сучасних економічних досліджень ефективності вважається її визначення,

сформульоване представниками неокласичної економічної школи (В. Паретто, Й. Шумпетером). Під ефективністю вони розуміли відношення витрат і результатів [13]. М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі зазначали, що ефективність характеризується співвідношенням між обсягом виробництва продукції і необхідними для її виготовлення ресурсами, тобто окреслюється як внутрішній параметр функціонування підприємства, віддзеркалюючи ефективність використання ресурсів [4]. Бухалков М.І. стверджує, що: „ефективність – це співвідношення ефекту (результату) і витрат (ресурсів), що зумовили цей ефект” [2 с. 341]. Можна погодитись з Гросул В. А. і Аванесової Н. Е., що найбільш істотні характеристики господарської діяльності, цілісність, багатовимірність, динамічність і взаємопов’язаність її різних сторін, знаходять віддзеркалення через категорію „ефективність” [3]. Таким чином, ефективність є динамічною якісною категорією, яка пов’язана з інтенсивністю розвитку підприємства, та відображає глибинні процеси вдосконалення, що відбуваються в усіх елементах системи господарюючого суб’єкта [3]. Праці Скотт Д. Сінка базуються на виокремленні таких критеріїв ефективності діяльності підприємств, як дієвість (effectiveness), економічність (efficiency), якість (quality), прибутковість (profitability), продуктивність (productivity), якість трудового життя (quality of work life), інноваційність (innovation) [6 с. 103-107].

Нині на забезпеченість конкурентоспроможності та ефективності вітчизняних підприємств впливає шereg гальмівних чинників, серед яких відзначимо наступні: [10 с.3]: недостатність фінансових ресурсів та інформації щодо впровадження нових технологій; низький рівень попиту на інноваційну продукцію; небажання і слабка сприйнятливність підприємств до впровадження інновацій; низький рівень інноваційного потенціалу підприємств; нестача кваліфікованого персоналу; труднощі кластеризації, кооперації та інтеграції з іншими підприємствами; нерозвинутість інституту державно-приватного партнерства тощо.

Аналітичні дані свідчать, що за останні роки (до 2014 р.) спостерігалася позитивна динаміка розміру прибутку вітчизняних підприємств в абсолютному вимірі. Так, якщо в

2013 році валовий прибуток всіх підприємств зрівняно з 2007 роком збільшився на 48,08 % [7]. Водночас, хоча динаміка прибутку мала позитивний характер, основною причиною негативних фінансових результатів діяльності підприємств в Україні у попередніх роках була недосконалість або систематична відсутність системи забезпечення конкурентоспроможності та ефективності на підґрунті освоєння інновацій. Забезпечення конкурентоспроможності та ефективності має відбуватися на інноваційній платформі, сприяти підвищенню результативності виробництва і стимулювати його розвиток. На більшості українських підприємств даному і найважливішому аспекту надається недостатня увага [1 с. 256].

Нині спостерігається стримування інноваційної діяльності підприємств. Створенням і використанням передових технологій та об'єктів права інтелектуальної власності, а також використанням раціоналізаторських пропозицій займалися лише 2283 підприємства, майже дві третини з них це промислові підприємства. При цьому, третина промислових підприємств, які займалися передовими технологіями, зосереджена у м. Києві, 12,8% – у Харківській, 10,1% – Дніпропетровській, 8,4% – Донецькій, 3,9% – Луганській, 3,4% – Миколаївській областях. Цікаво, що інноваційна активність у підприємств за останні п'ять років не перевищувала 7,1 %. У країнах Великої сімки кількість підприємств, які впроваджують інновації становить 70–80 % [12 с. 22]. Тобто, немає підстав для висновку щодо формування стійкої тенденції переорієнтації вітчизняних підприємств на інноваційний шлях розвитку.

Підприємства України характеризуються технологічною відсталістю від більшості інших країн за показниками економічного розвитку: 69 місце за індексом конкурентоспроможного зростання (Growth Competitiveness Index), 83 місце з 99 країн за індексом технологічного розвитку рівня (Technology Index), 52 місце з 134 – у сфері формування факторів інноваційного розвитку і 65 – за оснащеністю сучасними технологіями. Нині, враховуючи коливання курсу гривні, фінансування досліджень в Україні у 15-20 разів менше, ніж в середньому в Європейському союзі. Середній кошторис

однієї НДР у 2013 році склав 233 тис. грн. (що за існуючого курсу менше, ніж, зокрема, річна стипендія одного німецького аспіранта). Частка загального обсягу фінансування НДР у ВВП становила 0,77%, у т. ч. за рахунок коштів державного бюджету лише 0,33%. Загалом основні джерела фінансування НДР в Україні розподіляються між державним бюджетом (понад 48%), бізнесом (30%) та іноземними донорами (близько 22%) [9].

Обсяг реалізованої інноваційної продукції склав лише 3,3% (лише 1,5% - реалізовано за кордон). Високі місця у світових рейтингах конкурентоспроможності національних економік займають лише ті країни, видатні здобутки яких обумовлені залученням саме інноваційного чинника: Фінляндія, Велика Британія, Нідерланди, Сінгапур, Японія, США, Південна Корея, Ірландія [5 с. 246]. Інновації мають здатність швидко змінювати цілі сектори економіки та приносити величезні економічні, соціальні та фінансові зиски країнам, які створюють для них сприятливе середовище [14]. Тобто для забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства мають переходити від поодинокого освоєння впроваджень нововведень до масштабного комплексного процесу щодо генерування та впровадження інновацій, а саме, стати на шлях інноваційного розвитку.

Міжнародні експерти визначають 4 чинники низької інноваційної активності вітчизняних підприємств:

домінуюча частка традиційних галузей (металургія, вуглевидобування, енергетика, основна хімія), які не є науково інтенсивними і не формують попит на НДР;

висока інфляція, коливання курсу, високі процентні ставки не створюють сприятливого інвестиційного клімату для НДР;

існуючі інструменти підтримки інновацій (інвестиційні фонди, технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо) обмежені у фінансових можливостях та не мають кваліфікованих менеджерів;

для банків більш привабливим є кредитування інших видів підприємницької діяльності (торгівельні операції, будівництво, операції з нерухомістю), відсутні стимули для підтримки НДР [15].

Керівники підприємств стримуючими чинниками, які перешкоджають їм освоювати інновації називають цінові, інформаційні, ринкові, а також домінування сильних конкурентів та невизначений попит на інноваційні товари. Досить серйозною перешкодою вважають, також, занадто високі ризики та первинні витрати на інновації. Нині, „щоб втримати конкурентоспроможну позицію, все більше підприємств розробляють нові бізнес-моделі, підкріплюючи свої нововведення стратегічним інструментарієм”[16 с. 2].

Майбутні інновації неможливо передбачити. Інноваційний підхід від повсякденної діяльності відрізняється прагненням досягти поставлених цілей та далекоглядністю, підпорядкуванням поставленої мети ідеалу саморозвитку, підбором найбільш оптимальних сценаріїв і умінням переходити від одного сценарію розвитку до наступного в найбільш сприятливий момент.

Проблема забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства зосереджена в тому, що майбутні їх параметри та успішність підприємства не визначається існуючими умовами та регламентами. Так, Hewlett-Packard отримує більшу частку прибутку на товарах, яких рік назад ще навіть не випускали. Microsoft: Windows '95 були запущені по всьому світу за один день. Нова бізнесова реальність вимагає набагато більшої гнучкості. ІТ-гуру Кевін Келлі влучно відмітив: „Нині, багатство генерується за допомогою інновацій”. Інновації – це не просто питання технологій. Водночас, інноваційність стосується будь-якого аспекту діяльності підприємства – інновації в адміністративній сфері, маркетингові та фінансові інновації, інновації дизайну тощо. Тому, прагнучи забезпечити інноваційність на всіх рівнях, необхідно переглянути усі аспекти діяльності підприємства, а саме: стратегію, швидкість впровадження накопиченого досвіду і шляхи більш раціональної організації роботи підприємства.

У світі, де технології, інститути та цінності зазнають корінні зміни, інновації – це переосмислення того, що потрібно робити, і створення заново самих продуктів та послуг. В результаті успішні стратегії інноваційного розвитку стають ключем до конкурентної переваги підприємства.

„Важкі часи дають вам сміливість мислити про неймовірне”, – стверджував президент Intel Енді Гроув. Неймовірне раніше стає нині можливим. І одне відомо напевно: найважливіші вміння та відповіді завтрашнього дня не спираються на уміння і відповіді дня сьогоднішнього. Зміни відбувалися і відбуваються під дією трьох чинників: технології, інститути і цінності (інструменти, правила і норми). Успіх можуть принести здатності менеджерів поєднувати нові технології, інститути та цінності в самих незвичайних комбінаціях. Обов’язково, при забезпеченні конкурентоспроможності та ефективності підприємства, фільтрації та відборі інноваційних стратегій приймаються до уваги часові обмеження. Справа в тому, що й можливості, і загрози для підприємства, і заплановані зміни завжди мають певні часові межі. При цьому, важливо враховувати й календарний час, і тривалість інтервалів здійснення конкретних дій щодо реалізації інновацій.

Забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі має бути зорієнтованим на цілеспрямований пошук і реалізацію ринкових можливостей інноваційного розвитку, які відкриваються перед підприємством, що забезпечує їх тривале виживання і розвиток у нестабільному ринковому середовищі відповідно до обраної місії.

Піддрунтям забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі, слід вважати наступні підходи: визначення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, виходячи з мети і завдань базисних економічних стратегій підприємства; скорочення кількості ланцюгових управлінських рівнів задля прискорення процесу „дослідження – освоєння – виробництво – збут”; мінімізація термінів розробки та імплементації інноваційних проектів з використанням принципів паралельного й інтегрального вирішення інноваційних завдань.

Висновок. Значимість прогнозування змін зовнішнього середовища, економічної ситуації при забезпеченні конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі полягає у виявленні майбутніх загроз і

сприятливих можливостей, виключення несподіванок, а також пошуку нових конкуруючих технологій, виробів чи продуктів. Крім того, саме використання такої логіки забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі надає можливість комплексно охопити всі види ресурсного потенціалу підприємства і діяльність його інфраструктур. На більшості вітчизняних підприємств даному аспекту надається недостатня увага.

Використання запропонованого підходу щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства на інноваційній платформі дозволить, спрямовуючи діяльність підприємства в напрямі стратегічно визначеної моделі інноваційного розвитку, систематизувати інноваційні перетворення, організувати раціональну взаємодію усіх внутрішніх елементів системи, здійснювати контроль за інноваціями на підприємствах впродовж всього їх життєвого циклу, забезпечуючи конкурентоспроможність товарів та послуг, надання споживачам продукції (товарів, послуг) з новими показниками високої ефективності та якості, зростання обсягів реалізації продукції.

Література.

1. Афанасьєв М.В., Гончаров А.Б. Економіка підприємства: Навчально-методичний посібник для самост. вивчення дисципліни / За редакцією проф. М.В. Афанасьєва. Х.: ВД „ІНЖЕК”, 2005. – 410 с.
2. Бухалков М.И. Внутрифирменное планирование: Учебник. / М.И. Бухалков. – 2-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2001. – 400 с.
3. Гросул В. А. Концепція стейкхолдерів в системі оцінки ефективності функціонування підприємства [Електронний ресурс] / В. А. Гросул, Н. Е. Авансова. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VZhDU/2010_2/46.pdf.
4. Дарміць Р. З. Взаємозв'язок результативності та економічної ефективності в системі менеджменту підприємства [Електронний ресурс] / Р. З. Дарміць, Н. О. Вацик. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlts/20_12/153_Dar.pdf.
5. Івченко В. Становлення та розвиток національної інноваційної системи України як передумови побудови конкурентоспроможної економіки держави / В. Івченко // Стратегія розвитку України. – 2007. – № 1/2. – С. 246–252.

6. Олексюк О.І., Дзюбенко Н.І. Прибутковість в управлінні результативністю діяльності сучасних компаній// Фінанси України. – 2006, № 12. – С. 101-112.
7. Осауленко О.Г. Україна у цифрах 2011: Статистичний збірник. - К. Державна служба статистики України, 2012. – 250с.
8. Осовська Г.В. Менеджмент організацій [Текст]: Навч. посіб. / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К.: Кондор, 2007. – 676 с.
9. Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність в Україні" Архів Дежкомстату - 2013 рік
10. Трефилова И.Н. Развитие потенциала малого предпринимательства в условиях модернизации хозяйственной системы: автореф. ... канд. экон. наук: 08.00.05. – СПб, 2012 – с.3
11. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью организации. Учебное пособие. – М.: Издательство “Эксмо”, 2004. – С. 201-202.
12. Шнипко О. Інноваційне становище України: Проблеми та перспективи / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 2. – С. 22–24.
13. Якимчук Т. В. Соціально-економічна ефективність підприємства та її значення в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Т. В. Якимчук – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2011_2_2/41.pdf.
14. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/15_research_development.pdf
15. <http://erawatch.jrc.ec.europa.eu/erawatch/opencms/information/cou nt...>
16. Jay L. Abraham MetaMorphic Innovation: a Power Tool for Breakthrough Performance [Електронний ресурс] / Jay L. Abraham, Daniel J. Knight // Strategy & Leadership. – 2000 – V.28 – Режим доступу : http://www.ergen.gr/files/Metamorphic_Innovation.pdf

Анотація

Гудзь О.Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства

Здійснено узагальнення й характеристику відомих сучасних підходів до забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємств. Обґрунтовано важливість та роль інновацій. Виявлено взаємозв'язки підвищення конкурентоспроможності й ефективності із розвитком інноваційних процесів на підприємстві. Окреслено можливості управління цими процесами у контексті інноваційної збалансованості. Запропоновані підходи дозволять систематизувати

інноваційні перетворення, організувати раціональну взаємодію усіх внутрішніх елементів системи, забезпечити конкурентоспроможність й високу ефективність підприємства та якість продукції.

Ключові слова: інновації, конкурентоспроможність, ефективність, забезпечення, підприємство.

Аннотация

Гудзь Е.Е. Роль инноваций в обеспечении конкурентоспособности и эффективности предприятия.

Осуществлено обобщение и характеристика известных современных подходов к обеспечению конкурентоспособности и эффективности предприятий. Обоснована важность и роль инноваций. Выявлено взаимосвязи повышения конкурентоспособности и эффективности с развитием инновационных процессов на предприятии. Определены возможности управления этими процессами в контексте инновационной сбалансированности. Предложенные подходы позволят систематизировать инновационные преобразования, организовать рациональное взаимодействие всех внутренних элементов системы, обеспечить конкурентоспособность и высокую эффективность предприятия и качество продукции.

Ключевые слова: инновации, конкурентоспособность, эффективность, обеспечение, предприятие.

Annotation

Gudz Olena E. The Role of Innovation to Ensure the Competitiveness and Efficiency of Enterprise

Done synthesis and characterization of famous contemporary approaches to competitiveness and efficiency of enterprises. Substantiated the importance and role of innovation. Discovered relationship competitiveness and efficiency of the development of innovative processes in the enterprise. The possibilities of managing these processes in the context of innovation balance. The proposed approach will systematize innovation convert, organize rational interaction of all internal elements of the system to ensure high efficiency and competitiveness of enterprises and quality products.

Keywords: innovation, competitiveness, efficiency, providing, enterprise.